

телекоммуникационных международных проектах.

Таким образом, привлечение материалов СМИ резко повышает мотивацию учения, что чрезвычайно важно, так как обучение без мотивации неэффективно, т.к. мотивационная сфера имеет в своем составе несколько аспектов – ряда побуждений: идеалов и ценностных ориентаций, потребностей и познавательных интересов. Использование аутентичных материалов содействует пробуждению познавательной мотивации, т.е. обучаемые знакомятся с неизвестными фактами из современной жизни страны изучаемого языка, что вызывает их интерес.

Из всего вышесказанного следует, что целью использования СМИ на уроках иностранного языка является повышение лингвистической и социокультурной компетенции учащихся, что способствует практическому овладению языком. Тексты СМИ расширяют социокультурные знания: страноведческие – знания о политическом, экономическом устройстве страны, географии, социальной жизни, искусстве и культуре; лингвострановедческие – теленовости содержат большое количество реалий, фоновой и коннотативной лексики. Обогащение такими знаниями позволяет лучше понимать культуру страны изучаемого языка, выраженную в семантике

языковых единиц. Материалы аутентичных СМИ представляют разнообразные модели социального и речевого поведения, в которых объединяются лингвистический и культурологический аспекты (например, ситуация переговоров, сообщения о катастрофе, демонстрация безработных и т.д.).

В заключение следует отметить, что газеты, телеканалы и Интернет часто не только отражают события окружающей действительности, но и интерпретируют их в свете той или иной идеологии телеканала, периодического издания, сайта, используя при этом определенные приемы воздействия на аудиторию. Студенты в процессе формирования своей коммуникативной компетенции должны научиться воспринимать информацию с большей степенью критичности, выявлять эти приемы, которые имеют определенное лингвистическое выражение, и противостоять им, стремясь к объективной оценке событий. Для этого необходимо проведение лингвистического анализа теленовостей с семантических, структурно-функциональных, социокультурных и прагматических позиций с целью изучения воздействия различной структуры информации на реципиента. Речевые умения, необходимые для этого, сложны, и для их формирования требуется систематическая целенаправленная работа.

Панияз А.П., магистрант

Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты

ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК-ТЕРРИТОРИЯЛЫҚ БӨЛІНІСІНІҢ ТАРИХЫНА ШОЛУ

Ел тәуелсіздігін нығайтып, іргелі ел болып қалыптасу кезеңдерінде мемлекет шекараларының мызғымастығы ұлттық қауіпсіздіктің басты белгілерінің бірі болып табылады. Республика шекараларының кешегі мен бүгінгісін, оны айқындаудағы тарихи-

географиялық факторларды елестеп ой елегінен өткізіп, тарихи тұрғыдан баға беру бүгінгі күннің міндеті. Бұл ретте Қостанай облысының ішкі және сыртқы тарихи-географиялық шекараларының қалыптасу тарихын зерделеу тәуелсіз мемле-

кетіміздің шекараларының біртұтас тарихын жасауға, соның ішінде өлке тарихын көпшілікке таныта түсуге септігі тиері сөзсіз. Шекара мәселесі кез-келген мемлекет үшін саяси стратегиялық маңызға ие екендігі белгілі.

Қазақтың байтақ даласын зерттеуде және оны тарих беттеріне қалдырудағы грек тарихшысы Геродоттың (б.з.б. V ғасыр), одан кейінгі П. Карпини,

В. Рубрук, М. Поло тағы басқалардың бұрыннан белгілі еңбектерінің алар орны ерекше. Мысалы, 1627 жылы А. Мезенцев жасаған «Үлкен сызба кітабы» еңбегінде Шығыс Еуропа, Батыс Сібір және Қазақстан даласының ХҮІ - ХҮІІ ғасырдағы тарихи-географиялық кескінін көрсетуде, оның ішінде Торғай жерінің алғашқы картаға түсуі жөніндегі еңбектерін айта кету керек. [1]

Көптеген ғасырлар бойы Жоғарғы Тобыл бойында қыпшақтар, арғындар, керейлер сияқты көшпелі тайпалар мекен етті. ХҮІ ғасырда қазақ халқының қалыптасу процесі аяқталып, Ұлы, Орта және Кіші жүз тайпалары құрылды. Қазіргі Қостанай облысының территориясына 1734 жылдан еріксіз Ресей бодандығын қабылдаған Кіші жүз бен Орта жүз тайпалары енді. Орынбор қазақтары бодан болған уақыттан бері ХІХ ғасырдың 20 жылдарына дейін шекаралық басқару жүйесіне барлығы бірдей бағынды. Осы уақыт ішінде үкімет қазақтарға тағайындалған хандарды қолдап, далалық шептерді нығайтылған пунктермен қоршап, көшпенділердің ішкі басқару істеріне араласпады. Олармен қатынас жасау үшін 1782 жылы Орынборда Шекаралық Экспедиция ашылып, 1799 жылы Шекаралық комиссия болып қайта құрылады. Хандар арқылы қазақтарды басқару орыстарға қазақ далаларына үлкен ықпал етуге мүмкіндік бермеді. Хандар өздерінің жеке мүдделерін көбірек ескеріп, бұл туралы ойлап жат-

пады. Сондықтан оларға берілген толық биліктер болмады. Оларды Ресейдің жиі тағайындап отыруы халықтың мойындамағанына ұласқанына қарамастан, олар орыс билігінен тірек тауып отырды. [2]

Дегенмен Ресей үкіметі осы уақыттарда далалықтардың еркінсуін ауыздықтауға түрлі шаралар қолданды, бірақ өзара алауыздықтарды жоюға, шекаралық елді мекендерге шапқыншылықты тоқтатуға және орыстарға далаға еркін енуіне оң мүмкіндіктер болмады. Қазақтар осы уақытта орыстарға бодандығын шартты деп қана есептеді. Қазақтарды басқарудың бұрынғы жүйесі өзгеріп, 1822 жылы 22 маусымда бекітілген «Сібір қырғыздары туралы жарғының» енгізілуімен ауыстырылды. Жарғы бойынша дала округтерге бөлініп, округтік бұйрықтарға бағынды, бұйрықтардың басшысы болып сайланбалы аға сұлтандар тағайындалып, ал округтер болыстар мен ауылдарға бөлінді.

Орынбор қазақтарының облысы екі облысқа бөлінді: Орал (Орал қазачествосының жерінен батыс және Орынбор қазақтары облысының орта бөлігінің аздаған жерінде) және Торғай (Орынбор қазақтары облысының қалған бөлігінен), соңғы облыс үшін Басқарма уақытша Орынборда қалдырылды.

1868 жылы Торғай облысы құрылып, оған Николаевск, Торғай, Георгиевск, Ақтөбе сияқты төрт уезд кірді. Олардың бірі Николаевск шамамен бүгінгі Қостанай облысының аумағындай жерді алып жатты. Уезді басқару Николаевск казактар станциясында жүргізілді. Дегенмен оның шалғайда болуы әкімшілік қызметті жүргізуге қиындық тудырды. Кейіннен уезд әкімшілігі Троицк қаласына орналас-тырылды, бірақ онымен де мәселе шешілген жоқ. Николаевск уезінің аймағына қоныс аударушылардың күрт өсуіне байланысты, сауда-экономикалық орталықтың қажеттілігі туды. Со-

нымен қатар ол осынау кең өлкенің отарлау орталығы болу керек еді. [3]

1868 жылдың 21 қазанында бекітілген Торғай облысын басқару туралы Жаңа және Уақытша Ереже (1869 жылдың басында іске қосылған) қазақтардың өмірін айтарлықтай өзгертті. Облыс 4 уездге бөлінді, ал соңғылары өз кезегінде болыстар мен ауылдарға бөлінді. Облысты әскери генерал-губернатор басқарды, оған кең көлемдегі әскери-әкімшілік билік берілді. Әрбір уездге жеке бастық тағайындалды, оның қарамағына әскер және полиция бөлінді, оның кеңсесінде жеткілікті мөлшерде шенеуніктер болды, олар дала тәртібін қамтамасыз етті. Патша билігінде жақсы қызмет көрсеткендер әкімшіліктің төменгі билігіне сайланды. Көптеген құжаттардан байқағанымыз, пара беру мен бағалы сыйлықтар сайлаудың қорытындысын шешті.

Ережеге сәйкес әдеттегі халық соты қайта орнықты, бірақ әр болыстан төрттен сегізге дейін билер сайланатын болды, олар губернатормен бекітілді. Билерге жалақы тиесілі болған жоқ, бірақ олар ұлттық дәстүр бойынша айыпталушыдан ерекше айыппұл алатын болды. Бұл айыппұл талаптың оннан бір бөлігіннен аспауы керек болды, бірақ шындығында басқаша болды, билер өз тағдырларына шағымданған жоқ: «Қызметкер адамдардың барлығы бай, ықпалды адамдар, - деп жазды барон Дельвиг Петербург университетінің жанындағы заң қоғамның журналында, - өздері халық сотын қолдайды, ол халықты бұғауда ұстап соңғы сөлін соруға мүмкіндік береді». [4]

1885 жылы жер өлшеуі жүргізілді. Құнарлы жердің үлестіріліп жатқаны туралы сыбыс Ресейге тез тарады және қоныс аударушылардың жаңа толқынын әкелді, олар Николаевск уезінің бүкіл аумағына орналасып, арзан бағаға ауылдардың жерлерін жалға алды. Жалға алған жерлерге қоныстанушылар үй және құрылыстар

сала бастады, оларға туыстары, жерлестері келді. Осылайша 1890 жылы Қостанайдан төмен қарай Тобыл бойында келесі 12 кент пайда болды:

1. Давыденковка (39 ауладан жалпы саны 256 жан);
2. Жуковский (256 аула, 1661 жан);
3. Александровский (262 аула, 1600 жан);
4. Романовский (87 аула, 942 жан);
5. Каранкульский (67 аула, 724 жан);
6. Каракугинский (20 аула, 153 жан);
7. Карангалькский – Михайловский (95 аула, 609 жан);
8. Боровской (247 аула, 1716 жан);
9. Ивановский (17 аула, 104 жан);
10. Борисовский (34 аула, 223 жан);
11. Сабанкульский – Степановский (25 аула, 262 жан);
12. Заборовский (9 аула, 76 жан).

Оның сыртында қоныс аударған орыстар қазақ даласының кез-келген түкпіріне қоныстанып, жер өңдеуге көмекші ретінде немесе жалшы ретінде қазақтардың арасына сіңісіп кетті.

1891 жылдың 25 наурызында патша далалық облыстарды басқару туралы ережені бекітті. Бүкіл ел бойынша шенеуліктік-полициялық аппарат күшейтілді, қауымдастықтың барлық жері басқармалар мен старшындардың қарамағына берілді, тұрмысы жақсы қазақтарға жайылымдар мен шабындықтарды жеке пайдалануға, ол жерлерге құрылыстар салуға рұқсат берілді, халық сотының маңызды сот істерін жүргізу құқығы тоқтатылды. Билерден құрылған соттың құрамы болыстық билікке байланысты болды, олар үш жыл мерзімге бекітілді.

Бірінші кезеңде Қостанай уезінде екі болыс қана болды – Ара-Қарағай және Боровской, ал 1894 жылы әкімшілік бөлініс мынадай болды: Ара-Қарағай, Аманқарағай, Бесоба, Жанқуар, Жетіқара, Домбар, Қарабалық, Қын-Аралық, Құмық, Меңдіқара, Сарой, Сүйіндік, Обаған, Шұбар. [5]

Столыпиннің реформасынан кейін 1905-1914 жылдардың аралы-

ғында қоныс аударушылардың легі өсті. Қоныс аударған шаруалар жаңа жерден өз үлестерін іздеп, өз отандарындағы сияқты бұл жақта да жергілікті байлардың тарапынан қысымшылық көрді. Қоныс аударған шаруаларды пайдалану әр түрлі болды. Негізгілердің бірі қоныс аударғандарға жалға берілетін жердің құны байлардың өздерінің жерге төлеген бағасына қарағанда жоғары болды. Алуға тиесілі жер телімдеріне қол жеткізе алмай, шаршаған және әбден кедейленген қоныс аударушылардың көпшілігі елдеріне оралуға мәжбүр болды. Осылайша селолық пролетариаттың санын және қаладағы еңбек армиясының резервін ұлғайтып, Ресейге ең бақытсыз, барынан айырылған және ызалы кедейлер қайта оралды.

1920 жылға дейін, Қазақ (Қырғыз) АКСР құрылғанға дейін Қостанай уезінің әкімшілік – территориялық бөлінісі 1894 жылғы әкімшілік-территориялық бөліністің деңгейінде болды.

1920 жылы 26 тамызда Қазақ (Қырғыз) АКСР құрылды.

1920 жылдың 7 шілдесінде Орынбор және Торғай губерниясы бірігіп Орынбор – Торғай губерниясын құрды. Астанасы Орынбор қаласы болды. Челябин губерниялық атқару комитетінің 1920 жылғы 16 қыркүйектегі қаулысымен Қостанай уезі Қазақ АКСР-іне берілді.

1920 жылы 9 қарашада Қостанай уезі уақытша Орынбор – Торғай губерниясына берілді. (1920 жылы 11 қарашада Қазақ АКСР ОАК бекітті.)

1921 жылы 1 сәуірде Қазақ АКСР-інің құрамында Қостанай губерниясы құрылды, оған кіргендер Қостанай уезінің болыстары және Орынбор – Торғай губерниясының Орск уезінің жартысы, құрамында 7 аудан: Адамовский (12 болыс), Боровской (10 болыс), Денисовский (15 болыс), Қостанай (11 болыс), Семиозерный (5 болыс), Федоровка (21 болыс) және Ақмола губерниясынан

Всесвятск ауданы (9 болыс) 1921 жылдың 27 сәуірінде берілген (1921 жылы 8 желтоқсанда БОАК бекітті).

1921 жылы 26 мамырда Орынбор-Торғай губерниясына Торғай уезі (15 болыс) беріліп, 1923 жылы 27 қарашада ол Ақтөбе губерниясының құрамына енді. (1924 жылы 26 ақпанда Қазақ АКСР ОАК бекітті).

1922 жылы 27 маусымда Боровской, Всесвятск, Денисовка, Қостанай және Федоров аудандары таратылды. Олардың орнына 5 уезд құрылды: Боровской (10 болыс), Всесвятск (11 болыс), Денисов (15 болыс), Қостанай (11 болыс), Федоров (21 болыс), (1923ж. 5 шілдеде Қазақ АКСР ОАК бекітті). 1922 жылы 15 тамызда Адамовск және Семиозер аудандары таратылды. (1922 жылы 13 желтоқсанда Қазақ АКСР ОАК бекітті).

1925 жылы 21 қыркүйекте 1925 жылы 3 наурызда Қазақ АКСР ОАК қаулысы негізіндегі Қостанай губерниясы таратылып, барлық уездер қайта құрылып бәрі бір ғана тікелей Қазақ АКСР ОАК-не бағыныстағы бір Қостанай уезіне (46 болыс) бірікті. 1925 жылы 14 қыркүйектегі БОАК қаулысы негізінде уезд Қостанай округы құрамына еніп, қайта құрылды.

БОАК (Бүкілресейлік Орталық атқару Комитетінің) 1925 жылы 14 қыркүйектегі қаулысы негізінде құрамында 26 болыс бар бұрынғы Қостанай губерниясы Қостанай болыстық уезі Қостанай округін құрады. 1928 жылы 17 қаңтарда Қостанай округы таратылды (1928 жылы 3 қыркүйекте БОАК бекітті), ал болыстардан Қостанай округының 15 ауданы құрылды: [6]

1. Аманқарағай, орталығы Семиозер кенті,
2. Батпаққара, Батпаққара елді-мекені,
3. Боровское, орталығы Боровское кенті,
4. Викторов, орталығы Новоильинский кенті
5. Денисов, орталығы Денисов кенті
6. Жетіқара, орталығы Жайылма кенті

7. Затобол, орталығы Қостанай қаласы
8. Қайыңды-Құмық, орталығы Адамовский кенті
9. Қарабалық, Тасты-Өзек мекені,
10. Меңдіқара, орталығы Уразов кенті,
11. Наурызым, Қайғы Қара-Су мекені,
12. Торғай, орталығы Торғай қаласы,
13. Обаған, Қара-Оба мекені,
14. Урицкий, орталығы Урицкий кенті,
15. Федоров, орталығы Федоров кенті.

Облыстың әкімшілік-территориялық бөлінісіне келер болсақ, Қостанай облысы 1932 жылдың 10 наурызда сол кездегі Қаз АКСР-нің алғашқы 6 облысының бірі болып негізі қаланған Ақтөбе облысының құрамынан 1936 жылдың 29 шілдесінде, яғни бұрынғы КСРО құрамында Қазақ КСР-і болып қайта құрылуы кезінде бөлініп шығып, сол уақыттан бастап Қазақстанның бөлек әкімшілік-территориялық бірлігі ретінде өзінің әлеуметтік-экономикалық даму жолымен жүріп келеді. Оның құрамына 1930 жылға дейін-ақ сол кездегі Қостанай округінің құрамында болған Батпаққара (кейін Аманкелді деп қайта аталған), Жетіқара, Қарабалық, Қостанай, Меңдіқара, Семиозер (қазіргі Әуликөл), Торғай, Обаған, Федоров аудандары мен облыс орталығына айналған Қостанай қаласы енді.

БОАК қаулысымен 1936 жылы 29 шілдеде Ақтөбе облысының 11 ауданынан және бұрынғы Қарағанды облысының Пресногорьков ауданынан: Батпаққара, Жетіқара, Қарабалық, Қостанай, Меңдіқара, Пресногорьков, Семиозер, Таран, Торғай, Обаған, Урицкий, Федоров аудандары құрылды.

Торғай, Солтүстік Қазақстан, Челябині облыстарымен байланысы бойынша ішкі, сыртқы шекаралық өзгерістер мен әкімшілік-территориялық өзгерістер болды, ал облыс территориясында маңызды өзгерістер болған жоқ.

БОАК Президиумының қаулысымен 1938 жылы 10 ақпанда Веренский, Михайловский, Надеждинский селолық кеңесі Челябині облысы Троицк

ауданынан Қостанай облысы Қарабалық ауданына берілді. [7]

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңес Президиумының қаулысымен 1939 жылы 11 қарашада Георгиевск және Константинов селолық кеңесі Челябині облысы Полтавск ауданынан Қостанай облысы Орджоникидзевск ауданына берілді.

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңес Президиумының қаулысы негізінде Қостанай облыстық атқару комитетінің шешімімен 1958 жылы 20 мамырдан бастап, Қостанай облысы Пресногорьков ауданының Сәбит кенті Солтүстік Қазақстан облысына берілді.

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңес Президиумының қаулысымен 1963 жылы 2 қаңтардан бастап бірге құрылған маңызды селолық аудандар мыналар: Аманкелді, Арқалық, Боровской, Демьянов, Жетіқара, Денисовка, Жанкелді, Қамысты, Қарасу, Комсомол, Қостанай, Октябрь, Семиозер, Тобыл, Урицкий, Федоровка.

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңес Президиумының қаулысымен 1963 жылы 10 қаңтардан бастап Қостанай, Жетіқара, Рудный қалалары өлкеге бағынатын қалаға жатқызылды.

Қостанай облыстық атқару комитетінің шешімімен 1965 жылы 17 желтоқсанда Боборов, Санджурск кенттері Комсомол ауданы Еңбек селолық кеңесінен Челябині облысы Троицк ауданына берілді. [8]

Торғай облысы Қостанай облысының құрамынан екі рет бөлінді және екі рет қайтадан қосылды. Бірінші рет 1970 жылы алғаш облыс құрылғанда, екінші рет 1990 жылы Торғай облысының бұрынғы шекараларын қайтадан қалпына келтірген кезде Қазақ КСР Жоғарғы Кеңес Президиумының қаулысымен 1990 жылы 17 тамызда Аманкелді, Амантоғай, Арқалық, Жангелді, Октябрь аудандары, Арқалық қаласы Торғай облысына қайтарылып берілді. [9]

Қостанай облыстық маслихатының 1994 жылы 5 шілдедегі қаулысы-

мен өзіне бірнеше елді мекендер енген бұрынғы ауылдық кенестердің шекараларында 176 ауылдық округ құрылды, басқа елді-мекендердің әкімшілік қарамағында жоқ селолар мен әкімшіліктердің тізімі бекітілді.

Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығымен 1997 жылы 22 сәуірде «Қазақстан Республикасы әкімшілік-территориялық құрылымын оңтайландыру шарасы туралы» қаулысымен Арқалық қаласы, Амантоғай, Арқалық, Аманкелді, Жанкелді, Октябрь аудандары Торғай облысының қысқаруына байланысты Қостанай облысына берілді. [10]

Қай заманда да, қай қоғамда да шекара мәселесі тәуелсіздіктің басты белгілерінің бірі саналады. Қазақстан мен Ресей арасындағы мемлекеттік шекара асқаралы Алтай тауларынан Атыраудың толқынды жағалауына дейін созылып жатқан әлемдегі ең ұзын шекара болып табылады. Жалпы ұзындығы 7591 шақырымды құрайды. Шекараны делимитациялау туралы мәселе ең алғаш 1998 жылғы екіжақты Меморандум және 1999 жылғы желтоқсанда қабылданған екіжақты хаттамаға сәйкес жүргізілді. [11]

Қостанай облысының Қарабалық ауданы Огнеупорный кенті (аумағы 520 гектар) Ресей Федерациясы Челябинь облысына берілді, ал Федоров ауданы аймағына сынадай еніп жатқан 520 гектар жер Қазақстанға берілді. [12]

Қалай болған күнде де ұлттың, халықтың өсіп-өркендеуі және тұрақты дамуы үшін ең алдымен аумақтық

тұтастығының, шекарасының айқындылығы қажет екендігі даусыз. Сондықтан да ата-бабаларымыздың білектің күшімен, найзаның ұшымен қорғаған осынау ұлан-ғайыр аманатқа қалдырған жерін қорғап, бүгінгі ХХІ ғасыр – ғаламдану, ғылым мен білім заманында жат жұртқа әрдайым ғылыми тұрғыдан дәлелдеп отыру бүгінгі ұрпақ үшін өзекті міндеттің бірі болып қала бермек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. С. Кенжахметов «Ата мұра». Арқалық - 1990. 3 б.
2. Справочник административно-территориального деления Костанайской обл. (29.07.1936-01.01.2001.) Костанай - 2004. 7- б.
1. Обзор Тургайской области за 1904 г. Оренбург - 1905. 1- б.
2. Қостанай облысының мемлекеттік мұрағаты (КОММ) 1414-қор, 2-тізбе, 63- іс, 9- парақ.
3. Бұл да сонда. 12- парақ.
4. Справочник административно-территориального деления Костанайской области (29.07.1936.-01.01.2001.) Костанай – 2004. 11- б.
5. КОММ 268-қор, 1- тізбе, 61- іс, 31- парақ.
6. Справочник административно-территориального деления Костанайской области (29.07.1936. – 01.01.2001г.) Костанай - 2004. 15-16 б.
10. Бұл да сонда. 17- б.
11. Бұл да сонда. 18-19 - б.
12. «Егемен Қазақстан» 2005, 19 қаңтар.
13. «Қостанай таңы» 2005, 26 қаңтар.

Пчелкина Т.Р., кандидат филологических наук, доцент
Костанайский государственный педагогический институт

РОЛЬ ЦВЕТОПИСИ В ВЫРАЖЕНИИ АВТОРСКОЙ ПОЗИЦИИ (на примере прозы А. Куприна)

В литературоведении последних лет проблема автора в различных ее аспектах активно разрабатывается отечественными и зарубежными уче-

ными. В прозе А. Куприна проблема авторского самовыражения особенно актуальна в силу специфической направленности его прозы. А.Куприн